

VADEMECUM ФРАНКОЗНАВСТВА

Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці / ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 608 с.

На початку 1990-х років Іван Денисюк «найстабільнішим» жанром у франкознавстві назвав проблемно-синтетичну монографію про окремі роди, жанри й види художньої творчості письменника та про певні сфери, у яких себе проявив цей видатний суспільний діяч і мислитель. Микола Легкий упродовж двох десятиліть завзято освоював фактографічний матеріал і теоретичні ідеї наукового пізнання всієї прози Івана Франка. Підсумком стала ця направа етапна монографія, написана на засадах оригінальної інтерпретаційної матриці-моделі, що дозволило дефрагментувати і заново сфокусувати велику частину фактажу і тлумачень, рецепцій та концепцій у цілісну теоретико-літературознавчу панораму.

Для масштабного і глибокого представлення наукової проблеми необхідною є зміна й розвиток парадигматики пізнання, що дозволяє вивести предмет дослідження на новий якісний рівень, дати ефект стереоскопічного бачення. Або, як прийнято метафорично описувати такі студії, варто застосувати багатовимірні проекції в цілісному студіюванні всього епосу І. Франка. У своєму дослідженні М. Легкий вивів нову методологічну формулу, поклавши в її основу аксонометричний підхід. Як зазначає автор в анотації, такий принцип дав змогу збагнути видозміни письменницької методики й методології моделювання художнього світу, виявити поетикальні особливості текстів, розкрити їх ідейно-естетичний та змістово-формальний потенціал, з'ясувати тематичну, жанрову, наративну, структурну, семіотичну, стильову специфіку. У монографії, яка є основою габілітаційної докторської роботи, проаналізовано всю траєкторію прози І. Франка — від учнівських начерків та романтично-готичного роману до модерністських творів початку ХХ ст. Щодо рецепції Франкової прози, то М. Легкий реалістично й раціонально зазначає, що в книжці розкриті лише її особливості в прижиттєвій критиці, до 1916 р. включно. Проте хронологічні межі, безперечно, порушено, адже увага дослідника зосереджена не тільки на рецензіях, літературних портретах, історико-літературних працях, порівняльних студіях, передмовах, бібліографічних замітках, листах, спогадах, анонсах, щоденникових записах, цензурних матеріалах, некрологах, принагідних

згадках про сприйняття літературною критикою і читачами прози І. Франка за життя письменника.

Рецензована монографія — вагомий результат тривалих і плідних наукових пошуків із застосуванням оригінального авторського підходу та сучасного методологічного інструментарію. Предмет і об'єкт дослідження обрано співмірно до масштабів концептуальної схеми докторської дисертації. Огляд та оцінку праць дослідників прози І. Франка проведено у двох ракурсах — діахронічно й синхронічно. Прикметною рисою автора монографії є філософсько-естетична та філологічна ерудиція, високий рівень професійних знань історика й теоретика літератури. Чітка структура, присутні висновки, показчик художніх творів та наукових праць І. Франка засвідчують академічність та інші ознаки якісного наукового стилю франкознавця.

На початку дослідження М. Легкий розкриває особливість застосованого ним аксонометричного підходу:

Прозові твори Івана Франка розглядаємо в часовій послідовності (за хронологічним принципом), дотримуючись також естетично-стильового (романтизм і готика, натуралізм, модернізм), персонажно-тематичного (твори з життя робітників, селян, ремісників, міщан, шляхти, інтелігенції), сюжетно-тематичного (історичний, любовний, педагогічний, авторефлексійний сюжети) та генологічного (жанрового) принципів (роман, повість, повістка, оповідання, новела, нарис, притча, казка, есе, фрагментарні жанри) [2, 21].

Справді, для літературознавчої методики науковця характерне, образно висловлюючись, творення просторових фігур, схем, комбінацій, що мають стереометричний ефект і властивості, та переведення їх у наочну й зрозумілу «площинну» форму. Аналізуючи масив Франкової прози, дослідник маркує важливі й визначальні точки, обирає аксонометричний масштаб та «осі» просторової (жанрової, тематичної, образної та ін.) системи координат і вибудовує свою наукову парадигму, переважно ізометричну чи диметричну (принаймні він сам так скромно стверджує), відмежовуючись від триметрії, за якої всі *коефіцієнти спотворення* просторової проекції різні. Отже, у книжці головно реалізовано методологію класичної ортогональної аксонометрії, оригінально зафіксовано жанрову поліфонію за допомогою паралельних, а подекуди й косокутних (бо ж художню літературу неможливо «загнати» виключно в Декартову систему координат) проекцій і на цій основі типологізовано весь корпус епосу І. Франка. Звісно, стосовно класичної прози виправданою є канонічна генологічна інтерпретація, однак подекуди М. Легкий показує новаторство жанрової трансформації та модифікації в доробку класика, указує на явище жанрової комбінаторики і трансформативності, що набуло особливого значення в сучасній постмодерністській жанрології. Йдеться, зокрема, про антиаксонометричну концепцію «включеного жанру» Аластера Фаулера, нові генологічні схеми (архіжанр, мета-жанр) та ідеї транстекстуальності Жерара Женетта. Про практичні проблеми аксонометричних побудов франкознавець зазначає:

Класифікувати й типологізувати прозові твори І. Франка — означає знайти в них гомогенні й співмірні аспекти, за тим чи тим критерієм розчленувати прозовий масив на менші, дрібніші групи (класи, цикли), щоб відтак синтезувати здобуті результати задля нових наукових пошуків. Друга проблема полягає у виборі критерію класифікації. Їх, на наш погляд, є кілька: а) тематично-проблемний; б) генологічний; в) стильовий; г) наратологічний; г) структурний; д) номенологічний; е) імагологічний; є) топографічний [2, 33].

Вичерпні авторські генологічні дефініції Франкових художніх текстів — ще одна прикметна перевага наукового дослідження М. Легкого: «Петрії і Добошуки» — авантюрно-пригодницький романтично-готичний роман (пізньйоромантичний у контексті української літератури) із натуралістичними стильовими вкрапленнями та за-

програмованими соціальними тенденціями — перший завершений роман І. Франка і перший такого гатунку твір в українському письменстві» [2, 76]. Щодо використання в книжці аналітичної стратегії математичної (геометричної) галузі, то це виправдано попереднім успішним міждисциплінарним досвідом автора у філологічних студіях.

Досконале володіння польською мовою М. Легкого — ще одна з інструментальних складових глибокого проникнення в мікро- і макросвіт Франкового індивідуального художнього стилю та позиціонування його прози не тільки в українському літературному контексті, а й у загальноєвропейському. Надзвичайно кваліфікованим видається аналіз першоджерел, зосібна польськомовних художніх текстів письменника та їх рецепції в польській періодиці. Йдеться не тільки про знання мови, а й про обізнаність із літературним та суспільно-політичним контекстом польської і загальноєвропейської культури, без чого відчитати «цілого» І. Франка неможливо.

На високому фаховому рівні витримані емпірико-фактологічний, пояснювальний текст, науковий «тезаурус» розвідки М. Легкого. Суперлятиви в оцінках тут зовсім не зайві, адже стосуються не стільки й не тільки рецензованої монографії, як фактично трьох десятиліть копіткої і скрупульозної роботи автора в колективі львівського Інституту Івана Франка НАН України. Вагомою є співпраця дослідника у виданні додаткових томів до Зібрання творів І. Франка в п'ятдесяти томах та покажчика купюр (М. Легкий є науковим редактором, відповідальним секретарем, упорядником, автором передмови та коментарів); йому належить і наукове редагування енциклопедичного тому «Проза і драматургія Івана Франка» для Франківської енциклопедії, і організаторська діяльність на посаді завідувача відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України з 2002 р.

З-поміж дрібних фактологічних деталей варто уточнити, що головним персонажем Франкового мемуарного твору «Гірчичне зерно» не є «учитель Дрогобицької гімназії» [2, 59, 67, 90, 443—444]. Франц Лімбах названий в оповіданні «інтелігентним пролетарем», у минулому — дрібним чиновником (натомість дослідники-документалісти наводять непідтверджені факти про те, що Франц «був вінкель-адвокатом, тобто займався покутним писарством» [1, 229]). Письменник наголошував у творі, що не йдеться про «чоловіка, дійсно зацікавленого літературою, при тім не жадного ерудита, не фахівця, не шуляди, напханої старими паперами» [3, 323]. Учителем був Йозеф Лімбах, син Франца, добрий знайомий І. Франка.

Високі наукові якості та енциклопедичний характер рецензованої монографії дозволяють сподіватися, що вона набуде статусу справжнього *vadetesit україніста* — незамінної книжки для дослідників культурної просторони І. Франка, який справді «кличе з собою» і є *літературним словником* українського письменства епохи романтизму, позитивізму та модернізму. Цінне дослідження М. Легкого неодмінно буде не тільки «підручною книжкою» для франкознавців, а й справжнім підручником для студентів-гуманітаріїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко: док. біографія. Кн. 3: Гімназія. Львів: Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка, 2002. 355 с., [6] арк. фотоіл.
2. Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці / ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 608 с.
3. Франко І. Гірчичне зерно (Із моїх споминів) // Франко І. Збір. тв.: У 50 т. Т. 21. Київ: Наукова думка, 1979. С. 316—332.

Володимир МИКИТЮК

Отримано 21 квітня 2021 р.

м. Львів